

VANDELLÒS

Ramon AMIGÓ i ANGLÈS

Ja s'ha dit més d'un cop que el Baix Camp és el sector del Principat més ben servit quant a reculls integrals d'onomàstica. D'ençà de la publicació del primer, el 1957, han anat apareixent els corresponents a dinou termes municipals actuals, que en són vint si fem el còmput basant-nos en termes antics, perquè la Mussara es va confeccionar i publicar amb independència de Vilaplana. I entre aquests dinou hi ha els de Mont-roig i Cambrils, complicats a causa del litoral turístic. N'hi ha un altre d'enllestit, el de Colldejou, i posat a la cua per a l'edició ja convinguda. I set més en els quals s'està treballant i entre ells algun, com el de Duesaigües, amb la feina molt avançada, i algun altre, com el de Vinyols, en el qual tot just s'acaba de començar. Entre enllestits i en procés de confecció són vint-i-set termes i en falta només un per completar els vint-i-vuit que hi ha adscrits al Baix Camp. Mirant-nos-ho no per unitats municipals, sinó per extensió territorial, els vint termes enllestits –publicats o no– sumen 465,64 km² (66,936 % del total de 695,65 km²), els set en curs de realització, 128,03 km² (18,404 %) i queda només el de Vandellòs amb 101,98 km² (14,66 %).

Fins ara, ningú no s'ha engrescat a encarar-se amb aquest terme de Vandellòs, extens i complex, que també té façana litoral i és rodejat de muntanyes amb diversos cims que superen els 700 m d'altitud. Ja fa anys, hi va haver un intent que es va veure frustrat per unes causes fortuites. Amb l'Albert Manent, fa més de dues dècades, vam estar en relació amb el Sr. Adolf Domènech, un pagès inquiet i il·lustrat però que aviat vam veure que la seva millor voluntat i la seva excel·lent memòria no anaven acompanyades per una aptitud suficient diguem-ne ni d'escriptor ni de lector de la documentació antiga que es pogués localitzar. Unes gestions fetes prop dels gestors municipals amb la pretensió que convoquessin una beca a fi d'estimular el treball no van tenir cap resultat positiu. No devíem saber explicar prou bé que l'onomàstica d'un terme municipal és un bé d'interès cultural que convé de conservar, si més no tant com les pintures rupestres a les quals l'Ajuntament de Vandellòs va dedicar un opuscle, el 1989 –per cert, sense la cura lingüística que li corresponia–, preparat per Anna Alonso Tejada i Alexandre Grimal. El 1991, una altra publicació, a càrrec de Manuel Romero Tallafigo i Maria Teresa Palet Plaja, va ser dedicada a *Documents de la baronia d'Entença*. Els tres documents que aporta són traduïts al català i no hem sabut veure que digui on són custodiats, perquè no sabem interpretar les inicials A.D.M. (potser Arxiu Ducal Medinaceli?).

Conservo unes notes que en aquella època em va facilitar el Sr. Adolf Domènech. Les retenia per traspassar-les a qui es disposés a emprendre's el recull; però, vist que no ha sortit ningú que tingui aquest propòsit em sembla adequat de publicar-les al nostre Butlletí perquè quedin a la disposició de qui se'n vulgui servir. Són unes notes esquemàtiques, sense gens d'informació de la naturalesa del lloc designat pel nom. Els noms van distribuïts pels diversos antics termes –o zones– rurals integrats dintre el municipi. A continuació dels topònims, s'anoten els antropònims de cada sector. Tot i que la lletra és bastant clara, algun cop no estem segurs de fer-ne una lectura correcta; en aquest cas, afegim un signe d'interrogació al darrere de la paraula. Regularitzem l'ortografia, quan el nom ens és conegut. Respectem la presència o l'absència d'article. Més enllà, també donarem els noms de les partides de terra extrets del llibre *Vandellòs al segle XIX*, de Joan Vernet.

Gavadà

Agregat, a uns 7 km al NO del terme. S'hi pot accedir en cotxe per una pista que surt del quilòmetre 15 de la carretera de Móra. Hi ha una torre rodona a la qual s'atribueix més antiguitat que a les altres que hi ha en altres punts del gran terme, quadrades.

En aquest terme, hi havia hagut 25 edificis i 84 habitants, segons Emili Morera, Geog. Gral. de Catalunya.

En una llista de caps de família del divendres X de juny de 1496, són anomenats Steve Pastor, Bernat Rebull i Bonamat Rebull.

La majoria de les cases són ruïnoses. Alguna es conserva perquè de tant en tant el propietari en fa ús quan va a conrear les terres. D'ençà que s'hi pot anar en auto, algun foraster n'ha comprat alguna per passar-hi els caps de setmana.

El poblat és entre muntanyes, amb boscos i aigua. N'era patrona santa Quitèria i celebrava festa major el 22 de maig.

Un foraster hi ha fet construir una ermita dedicada a sant Martí de Porres.

l'Abellà	La Portella	Pou del barranc de l'Abellà
l'Aubaga	Los Dedalts	el Povet
Avencots	Eres	Punta Plomat
la Basseta	Esgraons	Racó d'En Perdigó
Bosc de Cabrons	Estalella	(amb pintures rupestres)
Cabot del Pruna	la font dels Horts	Racó Moret
Camí de la Figuera Sebastià	Fontanals	lo Raig
Catanell (límit terme Tivissa)	Freginal	lo Revolt
Coll d'En Fraga	la Gatella	Ruit
la Coma	Ginessies (amb la gran	Salt de l'Escoda
Comellar	masada)	la Sénia
Corral	Maimó (límit terme Tivissa)	Serra Pentinat
Cova l'Alzina	Parralet	Solà de la Roca Roja
Cova Colom	Pedralons	les Solsides
Cova l'Escoda	Pla Forn Teuler	el Taix
(amb pintures rupestres)	barranc del Plater	el barranc del Taix
barranc Fondo	(ja terme de l'Ametlla)	
Covetes Fumades	Pont dels Horts	

Cases pairals al començament del segle xx:

Cognom	Renom	Cognom	Renom
Alcarràs	Ràdio ?	Marco	Iaio
Barceló	—	Margalef	Blandisf
Castellnou	Maco	Pasqual	Freixes
Castellnou	Moles	Pellisser	Manel
Domènec	Fuster	Pinyol	Alejandro
Fort	Estiu ?	Sanxo	Antònia
Gil	Gordet	Sanxo	Guerro

Masdemboquera

bassa la Torre	Cova Roja	Punta de Pallàs
Cova Colom	Mas d'En Pautoni	Serra de Santa Marina
Cova del Joan	Morral Roig	Solanes
Cova el Queri	(límit amb Pratdip)	
Cova l'Aigua	la Pinyaula	

Renoms

Anton	Gorrió	Mosso	Puntaire
Botet	Hereu	Nen	Quico Caterina
Caco	Josafat	Panxon	Roig
Cisco Antoni	Josep Miquel	Patós	Saladié
Engràcia	Llançana	Pelegrí	Soc
Felip	Macià	Perebou	Vernet
Ferrando	Menut	Pinxo	Xatet
Fuet	Moliner	Pruna	Xolvi

Castelló

El castell, d'on procedeix la forma diminutiva del nom, devia ser al lloc que ocupen les cases Querit, Miquel i Puntaire. Paisatge pintoresc, amb bona vista sobre el Camp.

Un cens de 1818 li atribuïa 17 habitants [potser caps de casa]. El de 1850, 123 habitants, i el de 1900, 142 ànimes. Emili Morera, al començament del segle XX, parla de 32 edificis i 83 habitants. El 1950, 2 habitants. Ara, és un munt de runes. Celebrava la festa major el 13 de desembre, diada de Santa Llúcia.

Dues cases pairals eren cal Santo, amb Gil per cognom, i cal Serrador, amb Saladié per cognom.

Renoms dels que es deien Gil: Santo, Bou, Mosso i Pájara.

Renoms dels que es deien Saladié: Serrador, Plomot, Soy, Querit, Xato, Moret, Pep Miquel i Pere Pep

Barranc de Masboquera, a l'E	Horts de Castelló	Pla de l'Hort
Barranc de Ruit, a l'O	Horts de la Serrana	Pont de Castelló
Cova Beltran	Horts de l'Irla	Pont de la Barrancada
dit Barrancada	Les Saleres	Punta del Puntaire
El Freginal	Les Serranes	Ruit
Font de l'Irla	L'Irla	Serra de Balaguer
	Los Dedalts	

Masdevalentí

Situat a 1,5 km de Vandellòs, pel camí de Gavada. S'hi pot anar motoritzat. Al començament del segle XX, hi havia 19 cases i 26 habitants; avui, són totes en runes. A les terres que l'envolten, cada pagès ha construït, al seu tros, una caseta per resguardar-se del mal temps. Tenien sant Andreu per patró i celebraven la festa major l'últim dia de novembre.

Basses	Costa la Gatella	Pont de la Gallina
Bosc d'En Guerrer	Font de l'Escoda	Racó Boet ?
Burguera	Glorieta	Racó de les Basses
Burrià	La Gentilla	Racó del Lladre
Camí del Rol	La Portella	Solana
Canaleta	La Serrada	Villiplana
Casejà ?	Lleixares	
Coll de Basses	(amb runes molt antigues)	
Collet de les Galeres	Padral	

L'aigua de pluja d'aquestes partides, racons i barrancons fa cap al barranc del Masdevalentí, que s'ajunta amb el barranc de la Figuerola.

Cognom	Renom	Cognom	Renom
Barceló	Cassola	Marco	Gravat
Barceló	Futo	Martines	Pepe
Barceló	Perenassos	Pasqual	Butxaques
Castellnou	Anxoves	Prats	Ventanes
Castellnou	Cabrit	Vernet	Mauete ?
Labòria	Perellonenc		

L'Hospitalet de l'Infant

Acampadors	la bassa d'En Tarsà	Mas d'En Soler
Barranc de Lleriola,	(límit amb Tivissa)	Meners
empalma amb Barranc de	La Coma	Mola el Pi
les Forques (Codolar)	La cova el Gat	Mola l'avenc Maleset (Punta
Límit terme de l'Ametlla	La Mata Meriola	Puntaire)
Barranc de Llèria	La Murtra	Pas del Garrofer
Barranquet Ronyós	La Pinyaula	Penya Roja
Cadaloques	La Porrassa	Pla
Camí de Mont-roig	L'Arenal	Pla d'Aubercoquer
Cantarilla Gran	La Sénia	Plana de l'Hospitalet
Serra de Santa Marina	La Solana	Planella el Blandis
Coll de Balaguer	la Tormina	Pont de la Batalla
Coll de la Portella	la Vaca (Almadrava)	Racó Basseta
Coll d'en Pau	La Vinyeta	Racó el Daina
Coll de Masvell	L'Almadrava	Racó Gran
Collet del Vent	Les Ortigues	Racó la Mallola
Corralets	Les Tàpies	Racó Marfull
Cova Batlle	Llapassar	Racó Maria Jan
Cova del Pep	Llèria	Racó Vaquer
Cova el Fuster	Lo Codonyer	Salamanca
el barranc de les Forques	lo Mallol	Terrers
Els Estrets	los Clots dels Horts	Tossa l'Alzina
Garroferal	Lo serralet	

Cognom	Renom	Cognom	Renom
Alcarràs	Radúe	De l'Amo	Llurba
Bargalló	Boter	Escoda	Xolo
Bargalló	Domingo	Ferrater	Marina ?
Castellví	Batiste	Fornos	Nelo
Castellví	Carratiller	Galves ?	Gordo
Castellví	Daina ?	Isern	Cot
Castellví	Estanquer	Isern	Pele ?
Castellví	Llarg	Lleó	Enric ?
Castellví	Pere Mosset	Lleó	Nano
Castellví	Roseta	Marquès	Maria Agustí
Curto	Casino	Marquès	Miralles
De l'Amo	Joanet Pastisser	Miralles	—

Cognom	Renom	Cognom	Renom
Miralles	Bullit	Poyo	Macari
Miralles	Cafè	Ricardo	Vaquero
Pallejà	—	Sanxo	Guexo
Papió	Serafi	Vidal	Guixo
Pomes	Padrella		

Fatxes

Segons Emili Morera, al començament del segle XX, hi havia 19 edificis amb 45 habitants. És a l'extrem NO del terme de Vandellòs Celebrava la festa major el 16 d'agost, diada de sant Roc.

El barranc de Fatxes aboca al de la Figuerola, que fa cap al de Vandellòs i desemboca al riu de Llastres.

Atxaet ?	La Pleta	Mas de l'Alín
Coll de Fatxes	La Tormina	Mas de l'Altés
Estret de Fatxes	Les Caibes ?	Mas del Barraques
Font del Tormo	Les Solsides	Mas les Torites ?
La Figuereda	Lo Girové ?	Masets
La Gornate ?	Lo Pi la Bassa	Pedralet
La Muixera	Lo Racó	Perxe en Cascoll

Cognom	Renom	Cognom	Renom
Margalef	Asidro	Ortis	Xanxo
Margalef	Peret	Domènec	Pere
Margalef	Rosa	Domènec	Manuel
Margalef	Atpaetà ?		

Remullà

Aigua Calenta	La Prunera	Masets
Barranc de la Figuereta, dit barranc de Fatxes	La Tossa ?	Mola de Fatxes
Barranc de Remullà, dit barranc de Vandellòs	L'Aubaga	Mola la Viuda
Cinc Coes	Les Marrades	Molinet
Coll Roig	Les Molelles	Motarro
Cova la Portadora	L'Estalella	Pinar Sapo
Font del Mas d'En Sanxo	L'Horó	Planet
Font de Remullà	Llorenç	Pla Roure
Foratnegre	Los Vidriers	Racó la Murtra ?
Horts de Remullà	Mas Alzina	Serra de Fatxes
La Figuerola	Mas de la Molella	Serra en Coscoll
La Gornata	Mas de l'Estalella	Serra Santa Marina
	Mas del Motarro	
	Mas d'En Castellnou	

Cognom	Renom	Cognom	Renom
—	Citet	Casadó [Caçador?]	Pansal
Bonfill	Patet	Castellnou	Cadaloques
Boquera	Viuda	Castellnou	Severino

Cognom

Domènec
 Domènec
 Espelta
 Espelta
 Espelta
 Jardí
 Llorenç
 Margalef
 Margalef

Renom

Anxarranco
 Llangost
 Angelet
 Capdavall
 Moixó
 Agustinet
 Tabaquet
 Moles
 Puteta

Cognom

Margalet
 Poyo
 Riera
 Santbeat
 Vernet
 Vernet
 Vernet
 Vernet

Renom

Roses [Rosers?]
 Macari
 Sales
 Cantine[r] ?
 Capdamunt
 Juanel ?
 Patol
 Xolvi

Masriudoms

Església dedicada a Sant Jaume. Festa major el 25 de juliol.

Acampador
 Almadrava
 Bassa Casals
 Bassa Nova
 Bosquet
 Cadaloques
 Canal de la Paumera
 Coll de les Oliveres
 Coll de Masvell
 Coll Tuixó
 Collet del Cementeri
 Collet del Serralet
 Collet del Vent
 Coma Gran
 Corral del Sile ?
 Corralets
 Cova Cabrer
 Cova del Canó
 Cova l'Aigua

Cova l'Andreu
 Cova Nadell
 Cova Roger
 Cova Vaquer
 Desmunt de la Vaca
 Faldes Coll de Balaguer
 Foratnegre
 Freixinalet
 La Bassota
 La Carrerada
 La Foradada
 La Mola
 La Porrassa
 La Portella
 La Sort
 Les Fonts
 Lleriola
 Lo Cedeny ?
 Los Estrets

Los Guixassos
 Molaset
 Pilot dels Horts
 Pla Aubercouquer
 Planella Blandis
 Pont de la Batalla
 Punta Pallàs
 Racó Bassetes
 Racó de l'Aigua al Coll
 Racó del Vaquer
 Racó Gran
 Racó la Mallola
 Racó Meners
 Serra en Bosà ?
 Solà la Casilla
 Teixells
 Terrers
 Verdura

Cognom

—
 —
 —
 Boquera
 Burata
 Burata
 Casadó [Caçador]
 Castellnou
 Castellví

Renom

Butxaques
 Mistol
 Pistol
 Miano
 Cendra
 Xeco
 Repau
 Quicot
 Bufada

Cognom

Castellví
 Castellví
 Cirici
 Cirici
 Escoda
 Gil
 Gil
 Llorenç
 Saladié

Renom

Pere Roig
 Perot
 Fesol
 Sabatera
 Pubill
 Caco
 Raconer
 Gargori
 Xalape

Navaies

Bassa Blanca	Graus	Lleriola
Bernada	La Costa	Maimó
Cabeça Negra	La Feixa	Molló Puntaire
Coll de les Portes	La Fou de l'Agaús	Portal
Corral de la Torre	La Llosa	Povet
Cova el Batlle	La Martorella	Punta Galàpit
Cova la Bernada	La Portella	Racó la Figuerassa
Cova Madico	La Pousola ?	Racó Pas ?
Font de l'Escoda	La Serra	Racó Pubill
Garrateió	Llèria	Solà l'Aureta

Vandellòs al segle XIX, de Joan Vernet, aporta una relació de les partides del terme segons el cadastre de 1862. La majoria d'aquests noms també han estat trobats a les notes del Sr. Adolf Domènech, i ara en prescindirem per evitar reiteracions. Anotarem només els que no hem trobat en aquells manuscrits. Hi ha la particularitat que a la llista de Vernet moltes vegades els noms van precedits de l'article definit mentre que a l'altra font d'informació moltes vegades l'article és omès. Això, important a l'hora d'estructurar un recull, ara tanmateix no ho tindrem en compte. Tant unes llistes com l'altra contenen irregularitats ortogràfiques que ací corregim. Vernet, alguna vegada, dóna el mateix substantiu en singular i en plural i ara nosaltres transcrivim una sola d'aquestes dues versions. Restituïm la bona ortografia quan és evident que ha estat adulterada.

Adzaet	El Favaret	El Tossal dels Dedalts
Carrateió	El Firell	El Tros
El Bar[r]anquí	El Forn de la Calç	El Tros de Castelló
El Barranc del Macià	El Fornteuler	El Trosset
El Barrancó de la Sénia	El Fossar	El Vaquer
El Bassal	El Freginal de Gavada	Els Albis
El Camí de Reus	El Freginalet	Els Bancalons
El Camp de la Ramona	El Grèvol	Els Castellassos
El Canyotell	El Guixar	Els Cirers d'En Bru
El Cap de la Sort	El Mameu	Els Corrals
El Cau d'En Tuixó	El mas Moret	Els Dedalts Paupoxiol
El Collet de Nollé i Sénia	El Molinot	Els Hortets de Masriudoms
El Comellar del Revull ¹	El Morral de la Campana	Els Ponts
El Comellar dels Ferrers	El Paset	Genessies ³
El Comellar d'En Gil	El Pedrol	La Baixés de la Llosa
El Corral de l'Espelta	El Peu de la Gallina	La Bassa del Canyar
El Corral de Montané	El Pinar	La Capella
El Corral del Tost	El Port de Garro	La Carrerada
El Corral Nou	El Povet de l'Ase	La Caseta del Mameu
El Coster	El Racó de l'Aubercoquer	La Codina
El Davall dels Horts	El Roger	La Coma de Gavaldà
de la Bassa	El Sòl de Cadaloques	La Coma d'En Rell
El del Salvador ²	El Tabanc	La Cometa

1 També hem anotat Rebull

2 Sembla que hi falta la part genèrica

3 També hem anotat Ginessies, pres de la fonètica local.

La Costa de Castelló	La Plana[es]	Les Moles del Taix
La Costa de Masboquera	La Portellada	Les Oliveres
La Costa del Mas	La Quadra	Les Porsivoles
La Costa del Medico	La Roca Alta	Les Ribes
La Cova	La Sénia de l'Aubaga	Les Vinyes
La Font de Callau	La Sentiu	L'Espadella ⁴
La Font del Bernat	La Serra dels Avencs	L'Estany[s]
La Font del Bosc	La Serrana	L'Hort
La Font del Bueno	La Vinya del Puntaire	L'Horta
La Font del Burrià	L'Abelló	L'Horta de Remullà
La Font del Moro	L'Aigüeta	Llapassar del Corredal
La Font Nova	L'Aixortigada	L'Olivar
La Fonteta[es]	L'Aixortigador	L'Ortiguier
La Mar	L'Asalep	Mas d'En Sanxo
La Molella	L'Aubagueta	Santa Rita
La Pedrera	L'Erassa	
La Penyalba	Les Cinc Coues	

El determinatiu que acompanya noms que es repeteixen indica a qui pertany un fragment de la partida expressada per la paraula inicial. És el cas de Coma, Comellar, Corral, Costa, Font, Horta i Sénia.

Quan un mateix nom consta en singular i en plural, fem una sola anotació amb l'afegit d'una *-s-* o *-es-* entre claudàtors, sense modificar l'article.

Si apareix en plural un nom trobat en singular a les llistes del Sr. Domènech, no se'l té en compte: les Serres, les Sorts, per exemple.

Quan un mateix nom de partida consta en més d'un terme deu ser perquè cada un d'aquells termes participa de la mateixa partida, com en el cas d'Acampador[s], Almadrava, Aubercoquer, Cadaloques, Collet del Vent, Foratnegra, Lleriola, Portella, Sénia, Terrers, etc.

A les relacions de cognoms, hem omès els prenom.

Hem d'acabar tornant a fer observar que pot estar poc encertada alguna transcripció de les notes del Sr. Adolf Domènech. Si mai algú utilitza aquestes llistes per endegar un recull complet d'onomàstica vandello-senca, li caldrà comprovar tota aquesta informació.

⁴ A suprimir, si fos falsa lectura per Estalella, un nom que consta en els papers del sr. Domènech.